

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Костицький М.В., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України, заслужений юрист України; *Кушакова-Костицька Н.В.*, професор Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заслужений юрист України

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МОВ (У ТОМУ ЧИСЛІ УКРАЇНСЬКОЇ) В КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНУ І В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ СУПЕРЕЧНОСТІ

Реалізм, модернізм, постмодернізм, пов'язані з диференціацією розвитку в символічному Універсумі, з якого особливості і характеристики переносяться і в онтологію та філософію в цілому. Модернізм як неklasичний тип філософствування був, напевно, започаткований у «Критиках» І.Канта. Апогею він досяг у ХХ ст. у таких течіях, як футуризм, експресіонізм, антинормативізм, кубізм, сюрреалізм, неоконструктивізм тощо.

У рамках модерну зароджується і структуралізм, пов'язаний із іменем швейцарського і французького лінгвіста й філософа Фердинанда де Соссюра та виходом його книги «Курс загальної лінгвістики», в контексті якої мова розглядається як упорядкована від найпростіших до складних рівнів система знаків. Цим самим була закладена антитеза позитивістському атомізму у лінгвістиці, який намагався виділити конкретні мовні значення, з яких складається мова, та в еволюційній лінгвістиці, що ігнорує синхронічний аспект вивчення мови та надає перевагу діахронічному.

З іншого боку, Ф. де Соссюром була висловлена ідея про відсутність мови - навіть на рівні простих звуків ми маємо справу не з «частинками» матерії мови, а парами взаємозаперечних, деструктивних феноменів, чистими, без носія відмінностями.

Послідовники Ф. де Соссюра - К. Леві-Стросс, В. Пропп, Р. Барт, М. Фуко, Ж. Лакан та ін. - обґрунтовують такі напрями структуралізму, як десубстанціоналізація традиційної метафізики, експлікація позарозумових основ розуму, неорационалізм.

Дослідження суспільної свідомості в соціальних концепціях структуралізму, соціальної зумовленості пізнання різними соціальними явищами та інститутами духовного характеру, в т.ч. мовною практикою послужили випробуванням теорії структуралізму не лише в епоху модерну, але й постмодерну. Структуралізм ув'язує виникнення і розвиток мови, філософії, культури, релігії, міфології, права та нації. А з останньою пов'язані національні мови, націоналізм і патріотизм.

І хоча постмодернізм проявляється як тотальне заперечення не лише класики, але й модерну, мова як модель світу в структуралізмі (модернізмі) стає самою реальністю, світом як таким у постмодерні. Іншими словами, як і в епоху модерну, в постмодерні мова залишається одним із націєтворчих факторів, елементом розвитку свідомості і самосвідомості, засобом відображення світу, пізнання. Тобто мова виступає предметом і методом. У цьому контексті національні мови (у т.ч. українська) має перспективи розвитку.

Крім прийнятого у мистецтві, літературі, живопису, філософії поділу на певні віхи розвитку, є й інші поділи, які мають специфічні критерії класифікації. Наприклад, за критерієм суспільного виробництва виділяються аграрна, індустріальна, постіндустріальна та інформаційна епохи. Якщо критерієм диференціації є знання, наука, то виділяються класична, неокласична і посткласична епохи.

Для визначення інтегративних тенденцій розвитку людської цивілізації, крім об'єктивних передумов, виділяють і штучні, які мають на меті прискорення об'єднання людства, але цілі цього прискорення не завжди ясні, зрозумілі. В ідеологічному плані це, зокрема, космополітичні, інтернаціоналістські та глобалістські концепції.

Космополітизм як ідеологія «світового громадянства» полягає у відмові від національних традицій, культури, патріотизму, національного суверенітету, національної мови. Космополітизм бере початок ще з сивої давнини: вперше його як термін почав уживати античний філософ Діоген Синопський. У

певній мірі космополітами були Олександр Македонський, Марк Аврелій, Данте Аліґ'єрі, Томазо Кампанелла, Петрарка, Еразм Роттердамський, І.В. Гьоте, філософи Просвітництва, німецької класики, діячі американської національно-визвольної революції.

Особливого характеру ідеї космополітизму набули в кінці XIX - на початку XX ст. У цей період виникають десятки національних держав, але одночасно посилюється проповідь «застаріlosti» національного суверенітету, необхідності створення наднаціональних структур, культивується ідеал світового громадянства. Космополітизм скеровує до злиття націй та їх асиміляції.

У вказаний період, власне із середини XIX ст., завдяки поширенню комуністичної теорії, розробленої К.Марксом і Ф.Енгельсом, набувають прогресу ідеї інтернаціоналізму. На відміну від космополітизму, інтернаціоналізм трактується як єдність пролетарів, робітників різних країн у боротьбі за соціалізм і комунізм. Перша світова війна, революції і перевороти в Росії, Австро-Угорщині, Німеччині не підтвердили життєздатність теорії класового інтернаціоналізму пролетарів, спрямованої проти «національної буржуазії». На теренах колишньої Російської імперії, в СРСР, а після Другої світової війни і в країнах «народної демократії» інтернаціоналізм насаджувався силою, тотальним примусом. Ідеологами КПРС була нав'язана концепція злиття націй в єдину соціальну спільноту під назвою «радянський народ». Як один з об'єднуючих факторів цієї спільноти стала російська мова як мова міжнаціонального спілкування. Наприкінці 80-х - початку 90-х рр. XX ст. комуністична ідеологія радянського зразку зазнала поразки, а інтернаціоналізм поступився новому ідеологічному напрямку світового значення - глобалізму.

Але не можна стверджувати, що розпад СРСР та політичний крах комуністичної ідеології призвів до краху космополітизму та інтернаціоналізму. Фактично глобалізація як світова тенденція, що прийшла на зміну космополітизму та інтернаціоналізму, принципово не відрізняється від них за змістом. Звичайно, певні акценти розташовані інакше. Так, інтернаціональний рефрен «пролетарі всіх країн, єднайтеся» достатньо замінити на «олігархи всіх країн, єднайтеся». У цілому, зазначимо, що глобалізація теж не стала ідеологічною панацеєю, яка б об'єднала різні нації та народи у розбудові загальної економічної та політичної системи, у

створенні спільних культурних та цивілізаційних цінностей, і враховувала б інтереси усіх верств населення в різних національних спільнотах.

Деякі дослідники вважають глобалізацію системною, багатопрофільною, поліметодологічною ідеологією, в основу якої було закладено твердження про інтегративні зв'язки між етносами, націями і народами в масштабі усієї планети, про походження національних мов з одного чи декілька коренів (наприклад, з індоарійської групи мов), про необхідність фінансово-економічних, технологічних і культурологічних, а значить, і політичних зв'язків та єдності між країнами, націями, народами. Ідеї глобалізації розвивалися членами Римського клубу, пов'язаного з Комітетом-300 (який часом трактують як світовий уряд). Із 60-х років ХХ ст. аналітичні та вузькопрофільні доповіді членів Римського клубу показували глобальні проблеми сучасності, але не визначали шляхи їх вирішення. При глибшому аналізі виявляється, що за благими намірами штучно стимульованої фінансово-економічної, технологічної, ідеологічної інтеграції світу проглядається політична інтеграція, а головним засобом глобалізації виступає культурологічна інтеграція. Наслідком останньої є виникнення і поширення «світової культури» (у контексті «західного» варіанту розуміння цивілізованості).

Але, на нашу думку, глобалізація є лише наслідком двох основних процесів сьогодення. З одного боку, подальший розвиток техногенної цивілізації передбачає уніфікацію, стандартизацію «всього і вся»: культурну, зокрема, мовну (базова термінологія в галузі технологій та мова міжнародної комунікації - англійська), економічну, соціальну тощо. Адже існуючі державні кордони неприродні, створені штучно, вони умовні і не передбачають самоідентичності та самобутності націй і народів. Розвиток сучасних інформаційно-комунікативних технологій дозволяє позбутися існуючих кордонів, що сприятиме і в подальшому знищенню національної самоідентифікації, втраті місцевих культурних і мовних особливостей.

З іншого боку, процес глобалізації об'єктивно неминучий з точки зору єдності Всесвіту і природи. Будь-який умовний поділ світу за географічною, територіальною, політичною і т.п. ознакою є штучним і з часом зникає природним шляхом. Як наслідок - різні національні спільноти інтегруються на підставі взаємовпливу та

взаємодії всіх елементів глобальної екосистеми і взагалі всіх природних процесів, незалежних від волі та інтересів членів Римського клубу або інших претендентів на світове господарювання.

Таким чином, глобалізація, попри забезпечення взаємозв'язків та взаємозалежності етнічних спільнот, націй, народів, країн, «спресовує» світ у єдине ціле, перетворює планету на «світове село» з єдиною культурою, єдиною свідомістю, єдиною мовою. Місця націям, національним державам, національним мовам у цьому «селі» немає.

Залишається сподіватися, що так само, як штучні, зумовлені часом і хибною політикою ідеології космополітизму та інтернаціоналізму, так і глобалістська ідеологія теж відійдуть у минуле, а їх змінить інша - ідеологія прогресивного розвитку людства.